

Orden från Norrland: Sara Lidman och rätten att synas

Berättelse

Sara Lidman föddes den 30 december 1923 i Missenträsk, en liten by i Västerbotten i norra Sverige. Familjen levde av jordbruk och skog, och de var djupt religiösa. Just det här – byns dialekt, bibelns språk och en poetisk rytm – skulle senare präglade hennes böcker så starkt att det fick ett eget namn: "lidmanska".

Som ung insjuknade Sara Lidman i tuberkulos, vilket på den tiden var en allvarlig sjukdom. Hon fick tillbringa lång tid på sanatorium, men där fanns bibliotek, och hon läste mycket. Trots sjukdomen tog hon studentexamen och studerade sedan språk vid Uppsala universitet, där hon blev filosofie kandidat 1949.

År 1953 kom genombrottet. Hennes första roman, *Tjärdalen*, blev en oväntad succé och sålde i stora upplagor. Boken handlar om fattigdom och moraliskt ansvar i en norrländsk by. Två år senare kom *Hjortronlandet*. Med dessa böcker blev hon snabbt en av de mest lästa svenska författarna efter andra världskriget.

Men Sara Lidman ville inte bara skriva om sin barndom. Hon engagerade sig i världen. I början av 1960-talet bodde hon i Sydafrika och Kenya. I Sydafrika rådde apartheid, ett system som höll isär människor efter hudfärg. Hon inledde en relation med en svart man, vilket var förbjudet, och hon greps av polisen 1961. Senare protesterade hon också kraftigt mot Vietnamkriget och blev en känd röst i freds rörelsen.

Hon stod alltid på de svagas sida. År 1968 gav hon ut *Gruva*, en bok där hon lät gruvarbetare vid LKAB själva berätta om sin hårda vardag. Året därpå bröt den stora gruvstrejken ut i Norrbotten. Många menade att boken hade gett arbetarna mod, även om strejken nog hade kommit ändå. När Sara Lidman höll tal på ett strejkmöte fick hon sparken från det tv-team hon arbetade för – men hon ångrade sig inte.

Från 1975 återvände hon till sitt barndomshem för att ta hand om sina åldrande föräldrar. Där skrev hon sitt största verk, den så kallade Jernbanesviten, sju romaner som kom ut mellan 1977 och 1999. De följer tre generationer medan järnvägen och det moderna samhället förändrar norra Sverige.

Sara Lidman fick många utmärkelser. År 1980 fick hon Nordiska rådets litteraturpris för *Vredens barn*. Hon dog den 17 juni 2004 i Umeå, 80 år gammal. Idag räknas hon som en av de viktigaste svenska författarna under 1900-talet.

Ordlista

ORD	FÖRKLARING
präglade	sätta tydliga spår, forma något

ORD	FÖRKLARING
dialekt	sätt att tala som hör till en viss plats
sanatorium	sjukhus där man förr vårdade tbc-sjuka
genombrott	när någon plötsligt får stor framgång
upplaga	antal tryckta exemplar av en bok
engagera sig	bry sig om och arbeta för en sak
apartheid	system i Sydafrika som skilde människor åt efter hudfärg
freds rörelse	personer som tillsammans arbetar mot krig
strejk	när arbetare lägger ner arbetet i protest
svit	en serie böcker som hör ihop
utmärkelse	pris eller hedersbevisning
åldrande	som blir gammal

Läsförståelsefrågor

1. Varför fick Sara Lidmans språk ett eget namn, "lidmanska"?
 1. Hon hittade på helt nya ord ingen förstod.
 2. Hon blandade byns talspråk, bibelns ton och en poetisk rytm.
 3. Hon skrev alltid på en gammal dialekt från Uppsala.
2. Vad hände med Sara Lidman när hon var ung?
 1. Hon blev sjuk i tuberkulos och vårdades länge.
 2. Hon flyttade direkt utomlands för att skriva.
 3. Hon började arbeta i en gruva i Norrbotten.
3. Vad handlar romanen *Tjärdalen* om?
 1. Om järnvägen som byggs genom Norrland.
 2. Om fattigdom och ansvar i en by i norr.
 3. Om en kvinna som greps i Sydafrika.
4. Varför greps Sara Lidman av polisen i Sydafrika 1961?
 1. Hon hade skrivit en bok om gruvarbetare.
 2. Hon hade hållit tal mot Vietnamkriget.
 3. Hennes relation bröt mot apartheidlagarna.
5. Vad blev följden av att hon höll tal på strejkmötet?
 1. Hon förlorade sitt arbete hos tv-teamet.
 2. Hon fick ett pris av gruvarbetarna.
 3. Hon slutade skriva om samhället.
6. Stämmer påståendena med texten? Svara **ja**, **nej** eller **det står inte i texten**.
 1. Sara Lidman skrev sju romaner i Jernbanesviten.
 2. *Gruva* gavs ut efter att den stora gruvstrejken hade börjat.
 3. Sara Lidman gifte sig med en gruvarbetare från Norrbotten.
7. Boken *Gruva* lät arbetarna komma till tals med sina egna ord. Vad säger det om hur Sara Lidman såg på de svaga i samhället? (Förklara med en mening.)
8. På vilket sätt hänger Sara Lidmans barndom ihop med hennes sista stora verk, Jernbanesviten? Ge ett exempel från texten.
9. Vilket pris fick hon år 1980, och för vilken bok?
10. Texten säger att hon "alltid stod på de svagas sida". Nämn två exempel ur texten som visar detta.

Facit

1. Hon blandade byns talspråk, bibelns ton och en poetisk rytm.
1. Hon blev sjuk i tuberkulos och vårdades länge.
1. Om fattigdom och ansvar i en by i norr.
1. Hennes relation bröt mot apartheidlagarna.
1. Hon förlorade sitt arbete hos tv-teamet.
1. ja b) nej (den kom 1968, året före strejken) c) det står inte i texten
- Exempel på svar: Hon ville att de som sällan hörs själva skulle få berätta, alltså tyckte hon att deras röster var viktiga.
- Exempel på svar: Hon växte upp i Norrland, och Jernbanesviten handlar om hur det moderna samhället och järnvägen förändrar just norra Sverige.
- Hon fick Nordiska rådets litteraturpris för *Vredens barn*.
- Exempel på svar: Hon skrev *Gruva* om gruvarbetarnas hårda liv, och hon protesterade mot apartheid i Sydafrika och mot Vietnamkriget.

Bedöm öppna svar efter innehåll, inte efter exakt formulering.

FÖR LÄRAREN

Temat är samhällsengagemang och solidaritet med de svaga. Texten passar för att diskutera hur litteratur kan påverka samhället. Fråga 7, 8 och 10 tränar inferens och att binda ihop information från olika delar av texten.

Diskussionsfrågor

- Kan en bok förändra samhället? Diskutera med exempel.
- Sara Lidman förlorade sitt jobb för att hon tog ställning. Är det rätt att blanda ihop arbete och åsikter? Vad tycker du?
- Finns det en författare, sångare eller person från ditt hemland som har vågat säga obekväma sanningar? Berätta.
- **Skriv (4–5 meningar):** Beskriv en person du beundrar som har kämpat för andra människors rättigheter.

Källor och faktagranskning

- Sara Lidman – Wikipedia (svenska): https://sv.wikipedia.org/wiki/Sara_Lidman
- Sara Adela Lidman – Svenskt kvinnobiografiskt lexikon (skbl.se): <https://skbl.se/sv/artikel/SaraLidman>
- Sara Lidman | Swedish Feminist Author & Novelist – Encyclopaedia Britannica: <https://www.britannica.com/biography/Sara-Lidman>
- Sara Lidman och Jernbanepoet – Populär Historia: <https://populärhistoria.se/kultur/litteratur/forfattare/sara-lidman>

- Sara Lidman tog ställning för de kämpande – Proletären (om boken Gruva och gruvstrejken 1969): <https://proletaren.se/artikel/sara-lidman/>

Faktagranskad i juni 2026. Sara Adéla Lidman föddes 30 december 1923 i Missenträsk, Västerbotten, och dog 17 juni 2004 i Umeå (80 år). Debutroman Tjärdalen (1953); Hjortronlandet (1955); reportageboken Gruva (1968) om LKAB-arbetarna, året före den stora gruvstrejken i Norrbotten 1969–1970; Jernbanesviten i sju delar (1977–1999). Bodde i Sydafrika och Kenya i början av 1960-talet och greps 1961 för brott mot apartheidlagarna; aktiv i freds rörelsen under Vietnamkriget. Nordiska rådets litteraturpris 1980 för Vredens barn. Filosofie kandidat, Uppsala universitet, 1949; hedersdoktor vid Umeå universitet 1978. Osäkerhet: påståendet att boken Gruva direkt utlöste gruvstrejken är omdebatterat – källor betonar att strejken hade flera orsaker, vilket texterna återspeglar. Bilden är daterad till cirka 1960-talet hos vissa källor men exakt år anges inte säkert; krediteras fotograf Cato Lein under CC BY 3.0 enligt Wikimedia Commons.

Berättelser om svenskar · läromedel för svenska som andraspråk. Skapat inom Läromedelsprojektet. Senast uppdaterad 2026-06-12.